

TOPLUMSAL DEĞİŞİM VE SOSYAL DEĞERLER*

*Mehmet YAZICI ***

ÖZET

Sosyal değişim evrensel ve kaçınılmazdır. Bundan dolayı birçok boyutu, özellikleri ve farklı bilim dallarını ilgilendiren çeşitli sonuçları vardır. Literatürde toplumsal değişimi řu veya bu yönüyle ele almış bilimsel çalışmalar mevcuttur. Bu makalede ise, kültürlerin çeşitliliğine rağmen, kültürlerin evrensel ortak değerleri vardır, görüşünden hareketle çağdaş değerler esas alınarak günümüzde yaşanan toplumsal değişim anlamaya ve değişimin yönü kavramaya çalışılmıştır. Bu amaçla, önce toplumsal değişim ve ardından toplumsal değerler literatür taraması sonucu elde edilen verilerle tespit ve tahlil edilmiştir. Daha sonra, çağdaş sosyal değerlerin analiz edilmesiyle, yaşanmakta olan toplumsal değişim kavranabilir ve değişimin yönü belirlenebilir mi soruları cevaplandırılmaktadır. Varılan en önemli sonuçlardan biri, her dönemin kendine özgü değerleri ve bu değerleri anlama, yorumlama tarzı olduğu; değerlerin geleneksel dönemde aşkın/ilahi kaynaklara; modern dönemde dünyevi, insani ve akli olana; postmodern dönemde ise dünyevi, insani ve daha çok da bireysel haza odaklanan arzulara dayandığının tespit edilmiş olmasıdır. Varılan diğer bir sonuç da, gelenekselden moderne, modernden post moderne gidildikçe tercihlerde ve kararlarda kesinliğin azaldığı, bunun yerini muğlaklığın, farklı yorumlara/ihtimallere açık olma durumunu aldığı sonucuna varılmış olmasıdır. Sonuç olarak, toplumsal değerlerden hareketle sosyal değişimi kavramanın ve değişimin yönünü saptamanın mümkün olduğu, bu sayede zaman, emek ve maddi kaynakların verimli kullanılabilieceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Değişim, değerler, çağdaş değerler, geleneksel, modern, postmodern

SOCIAL CHANGE AND CONTEMPORARY VALUES

ABSTRACT

Social change has many dimensions, features and various results related to different disciplines so that it is universal and indispensable. There are some scientific studies which deal with social change in literature. In this article, it is tried to understand today's social change and comprehend the aspect of social change from the point of view that

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Bingöl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü El-mek: yazici44@gmail.com

culture has common universal values despite all the varieties of cultures. For this purpose, firstly social change and secondly social values facts are to be analyzed with acquired information by literature review. And then, it is answered some questions that is it possible to comprehend in process of social change and determine the aspect of this change by analyzing modern social changes? One of the most important conclusion is that each period has own norms and values and has a style to understand and interpret it; it is determined that these values are based on transcendental resources in traditional times; rational and humanistic resources in modern times; mostly self-interest resources in postmodern times. Another conclusion is that certainty of choices and decisions are decreasing instead elusiveness and openness to different possibilities is increasing in the progress from traditionalism to modernism, from modernism to postmodernism. As a result, it is came to conclusion that it is possible to comprehend social change and determine the aspect of this change with reference to social values and by this means; time, labor and material resources can be used efficiently.

Key Words: Change, values, contemporary values, traditional, modern, postmodern

GİRİŞ

Varlığın”tarihin özü değişimdir.”(Hughes,1995:9). Değişim, diğer varlıklar gibi toplumsal yapıların da değişmez kaderidir. Toplumsal yapıların değişimi, birinin diğerini bir potansiyel olarak sürekli içinde taşıdığı, toplumsal bütünleşme ve çözülme ikileminin sonucu olarak ortaya çıkar. Sosyal değişimi sağlayan ana dinamik olan bu ikilem, hem toplumsal yapının kendisinde, hem de dışından kaynaklanan faktörlerin etkileşimleriyle gerçekleşmektedir.

Toplumsal değişim sürecinde “sosyal değerler”in rolü, Kuhn’nun (1995), bilimsel değişim kuramında “paradigma”nın üstlendiği rolle örtüşmektedir. Bu sav şöyle temellendirilebilir: Toplumsal yapılar, üyelerinin davranışlarını ve ilişkilerini düzenleyen belli değerler ve normlar etrafında bütünleşmektedir. Bu değerlerin ve normların etkisi zamanla zayıflar; bununla birlikte, bir taraftan mevcut değer ve normların yeni yorumları, diğer taraftan, yeni değerlerin ve normların benimsenmeye başladığını gösteren işaretler ortaya çıkar. Bu süreçte, eski değerlerin ve normların etkilerinin zayıfladığı, fakat tamamen kaybolmadığı, yeni değerlerin ise henüz tam olarak benimsenmediği, “anomi” düzeyinde derinleşmeyen, “gri” bir dönem meydana gelir. Toplumsal çözülmenin, buna bağlı olarak çelişkilerin ve çatışmaların arttığı bu “gri” dönem, toplumların hayatında uzun bir süre devam etmez. Zamanla, eski değerlerin yeniden yorumlanması ile yeni değerlerin ve normların benimsenmesi etrafında oluşan yeni bir toplumsal bütünleşme anlayışı ortaya çıkar.

Schwartz ve Bilsky (1987)’nin çeşitli kuramcılarının üzerinde uzlaştıkları özelliklerden yola çıkarak yaptıkları değerler betimlemelerinde ulaştıkları tespitlerden biri değerlerin, davranışların, insanların ve olayların seçilmesini ya da değişimini yönlendiren standartlar olarak işlev gördükleridir. (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı,2000,60)

Yukarıdaki tespitlerden hareketle kurgulanan bu makalenin amacı, toplumsal değişim ile toplumsal değerler arasındaki ilişkiyi kuramsal bir yaklaşımla açıklamaktır. Bir toplumsal yapıdaki değişimin ilk göstergeleri, o toplumda değerlere bağlılık düzeyinde ortaya çıkmaktadır. Bu da, değerlerin değişiminin analizinden hareketle toplumsal yapının diğer öğelerindeki değişimi ve

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

değişimin yönünü saptamanın mümkün olduğunu göstermektedir. Makalenin, bu tespitlere dayanarak saptanan varsayımı ise şöyle ifade edilebilir: Çağdaş değerlerin tespit ve analiz edilmesiyle yaşanmakta olan toplumsal değişim kavranabilir ve değişimin yönü belirlenebilir.

Varsayımından da anlaşılacağı üzere, makalenin omurgasını “sosyal değerler” oluşturmaktadır. Değerlerin varlığı, özde bireylerin, genelde ise kültür ve medeniyetlerin varlığına bağlıdır. Fakat, aşağıda da belirtildiği gibi farklı şekillerde sınıflandırılan değerlerin önem sırası toplumdaki topluma değiştiği gibi aynı toplumda, toplumun değişimine paralel bir şekilde, zamanla da değişmektedir.

Kültür ve medeniyetler de, kendilerini meydana getiren insanlar, sosyal ve fiziki koşullar gibi etkilenmeye ve değişmeye açıktırlar. “Zira hiçbir kültür ve medeniyet, etkileme ve etkilenme özelliğinden uzak değildir.”(Taylan,1991;139). Kültürler arasındaki etkileme ve etkilenme ilişkisi eşit düzeyde gerçekleşmemektedir; her zaman biri daha çok etkilenen olurken diğeri etkileyen olmaktadır. Bundan dolayıdır ki, var olan kültürler etkileyen/yenen ve etkilenen/yenilen olarak sınıflandırılmaktadır. İbn- i Haldun, yenilen ve yenen kültürlerin etkileşimden sonraki ilişkisini, “Yenilmiş kavimlerin giyim ve kuşam, mezhep diyanet ve başkaca hâl ve itikatlarında kendilerini yenen kavim ve hükümdarları örnek edinirler.”(İbn Haldun,1989;374) tespitiyle dile getirmektedir. Bunun nedeninin, mağlup olanların, galip gelenlerin olgunluk ve üstünlüğüne inanmak olduğunu belirtiyor. Bu saptamanın tarihi süreçte yaşanan olaylarla doğrulandığı yadsınamaz bir gerçektir.(Yazıcı,2011;135).

Avrupa Kültürü, diğer kültürlerle ilişkisinde galip/etkileyen ve uluslararası sistemi belirleyen güç konumundadır. Batının bu konumu kazanması, yüzyılları kapsayan siyasi, sosyal ve sanayi alanlarındaki değişimler sonucunda gerçekleşmiştir. “Dünyanın, Ortadoğu, Hindistan, Çin ve Avrupa arasındaki binlerce yıllık dengesi, 1850’lerde yeryüzünün belki de en önemli ve gerçek devrimi sayılabilecek endüstri ve demokrasi devrimlerine kadar tam anlamıyla ortadan kalkmış değildir. Avrupa’da ortaçağın düzeni Rönesans ve Reform hareketleriyle yıkılmış bulunuyordu. Bundan son büyük Fransız Devrimi’ne kadar olan döneme Avrupa’da ‘Eski Rejim’ (Ancient Regime) adı verilmektedir. 19. Yüzyıldaki endüstri ve demokrasi devrimleriye Modern ya da Çağdaş Dünya’yı doğurmuştur.”(Sander,141-142). Avrupa’da; Ortaçağ Avrupası, Rönesans ve Reform, eski rejim, endüstri ve demokrasi ve Modern ya da Çağdaş Dünya (Sander,142) biçiminde özetlenen bu sürecin sonucunda dünyayı tek bir faaliyet alanı haline getiren (Sander,2011:208) yeni bir merkezi sistem kuruldu.

Batılı ülkeler, belirleyici olma konumlarını, I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı İmparatorluğu’na, II. Dünya Savaşı’nda Japonya’ya ve Soğuk Savaş sonunda Rusya’ya; farklı zamanlarda ve dünyanın değişik yerlerinde, üç farklı imparatorluğa, başka bir ifadeyle üç bölgesel güce galip gelerek pekiştirdiler. Aynı zamanda, modernleşmeyi de içeren bu süreçte, kurulan uluslararası sistemin merkezinde yer alan Batı ülkeleri, sisteme (modernliğe) sonradan katılan ülkeleri, kendilerinden geride olmak; yeterince modern, laik, uygar olmamakla “lekeledi”ler ya da “damgaladı”lar. Bu lekelemeye maruz kalan ülkeler/kültürler de zamanla bunu içselleştirdi; gerilik, utanma ve suçluluk duygusu geliştirdiler.(Zarakol,2012).

Son iki asırdır tüm dünyanın ekonomisine ve politikasına egemen olduğu tespit edilen Avrupa devletleri, modernleşme sürecinde değişimin öncüleridirler ve başta bilim, teknoloji, kitle iletişim araçları olmak üzere her alanda sahip oldukları üstünlükle diğer toplumları etkilemektedir. Bu özellikleriyle batılı toplumlar, çağdaş değerleri temsil eden toplumlardır. Bundan hareketle, makalede mevcut toplumsal değişim ve çağdaş değerlerin ilişkisi Batılı ülkelerdeki sosyal değişim ve çağdaş değerler örneğinde ele alınmıştır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

SOSYAL DEĞİŞİM

Değişimin evrensel ve sürekli olduğu gerçeği asırlar öncesinden fark edilmiş ve dile getirilmiştir. Değişimin her toplumun karakteristiği olduğunu “Dünyada değişme hariç hiçbir şeyin sabit olmadığını” söyleyen Herakleitos/Heraklius “Bir kişinin aynı nehirde iki kez yıkanamayacağını belirtmiştir.” (Özkalp,2011;295; Giddens,2000;551). Çünkü, O’na göre nehre ikinci girişte ne kişi aynı kişidir ne de nehir aynı nehirdir; her ikisi de değişmiştir.

Toplumsal değişim, başka bir ifadeyle toplumsal yapıların değişimi, evrendeki değişim anlayışına paralel olarak devam eden bir süreçtir. Barelson ve Steiner’ göre “toplumsal değişme yalnızca toplumun yapısındaki temel ve geniş değişimleri belirtir.” (Özkalp,2011;295) Toplumsal değişme başka bir tanımda ise, “toplumu meydana getiren kurumlar başta olmak üzere toplumsal ilişkilerde ve toplumsal yapıda mevcut durumdan yeni, başka bir duruma geçişi ifade etmektedir.” Şeklinde tanımlanmaktadır. (Doğan,1995;180) Sosyologlar tarafından ileri sürülen bu doğrultudaki tanımların “içerisine yeni normlar, değerler, maddi kültür unsurları ve sembollerde meydana gelen değişimler girer.”(Kızılçelik,Ejder,1992;372). “Buna göre toplumsal değişme toplumun yapısında izlenebilen ve gözlenebilen bir değişimdir.” (Doğan,1995;178).

Literatürde toplumsal değişmeyi etkileyen şartlarla ilgili farklı görüşler yer almaktadır. Giddens, toplumsal değişimi sürekli etkileyen, üç ana etkenin fiziksel çevre, politik örgüt ve kültürel etkenler olmasına rağmen bugün devam etmekte olan değişimlerin arkasındaki güçlerin, ekonomik olduğu kadar, politik ve kültürel olduğunu belirtmektedir. (Giddens,2000;552,558) Doğan’a göre ise, “zaman, mekan ve insan” olmak üzere üç temel ögesi bulunan toplumsal değişimin, günümüzde etkenleri şunlardır: demografi, teknoloji, ekonomik yapı, değerler, ideolojiler ve insanlar arası mücadele ve çekişmeler.(Doğan,1995;181,183). Özkalp’a göre de toplumsal değişmeyi, toplumsal şartlar, yeni keşifler ve icatlar, kültürel değerler etkilemektedir (Özkalp,2011;298).

Bu tanımlardan, toplumsal değişimin farklı niteliklere sahip olan bir çok faktörden etkilendiği, bu faktörlerin etkisinin dönemlere göre değiştiği ve bu faktörlere çağımızda yenilerinin eklendiği anlaşılmaktadır.

Dünyanın, gelişen ulaşım ve iletişim araçları sonucu “küçük bir köye dönüştüğü” günümüzde, değişimin en önemli niteliği global bir karakter kazanmış olmasıdır. Uygarlık tarihçilerine göre, globalleşmenin ilk izlerine MÖ. Mezopotamya’da karşılaşılmaktadır. “MÖ. 5000’de Mezopotamya’da yerel nitelikte başlayan uygarlığın, MÖ. 500’lere gelindiğinde, giderek global bir nitelik almaya başladığı ve merkezden çevreye doğru genişlediği görülüyor.”(Sander,2011;39). Büyük İskender’in 4. yüzyılda Helenistik Dönem’de “kurduğu imparatorluk, globalleşmeye başlayan yeryüzünün ilk habercisidir.”(Sander,2011;42). Çağımızda ise globalleşme; “çeşitli uygarlıklar arasında düzenli ve sürekli bir alışverişin, etkileşimin bulunması, bir dereceye kadar bugünkü dünyanın temel özelliğidir ve yarın büyük ölçüde böyle olacaktır.”(Sander,2011;37). Toplumsal değişimin ve çağdaş değerlerin mevcut durumdan etkilenmemesi beklenemezdi.

Değişim ve globalleşmenin etkisiyle “Eski kurumlar çözülür veya biçimlerini tümüyle değiştirirler. İnsanın çevresi ve arkadaşlarıyla ilişkileri her nesille birlikte başkalaşır. Eğilimler, adet ve gelenekler, inanç ve deneyimler, bu başkalaşmaları toplumsal yapıda yansıtmışçasına birbirlerini izlemişlerdir. İletişimde, eğitimde, üretim ve tüketim alışkanlıklarında, savaşta, hak-hukukta, sanatta, yönetimde, aile yaşamında, vergilendirmede, boş zaman değerlendirilmesinde, giyside, bireysel davranışta, diğer bir deyişle her alanda her nesille artan ve atalarının omuzlarında yükselerek ağırlıklarını yaygınlaştıran yenilikler ve değişimler görmekteyiz.” (Smith,1996;87). Bu

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

da, değişimin ekonomik, teknolojik olduğu kadar politik ve aynı ölçüde de entelektüel (Smith,1996;87) olduğunu göstermektedir.

Daha önceki çağlara oranla modern/ “Çağdaş değişimler etkilidir, yoğundur, hızlıdır, süreklidir, fakat aynı zamanda çeşitlilik gösterir ve görünüşte önceden belirlenemez. Toplumun her düzeyinde ortaya çıkar, hız ve kapsamda çeşitlilik gösterir, hem niceliksel hem de niteliksel olarak sınıflandırılabilir. Bunun ötesinde değişimler globaldir. Çağdaş değişmeyi önceki örneklerden farklı kılan işte budur. İslam ve Mongoların barbar istila ve baskıları coğrafyasal olduğu kadar toplumsal olarak da sınırlıydı. Fakat çağdaş değişme derinlemesine ve uzamsal olarak etki yarattı.” (Smith,1996;87). Bu etkiler, çeşitli toplumsal ve bireysel özellikler olarak ortaya çıkmıştır.

Varlıkla yaşıt olan değişim, yukarıda da belirtildiği gibi, 20. yüzyılın son çeyreği içinde olağanüstü bir hız, derinlik ve kapsam kazandı. (Şaylan,2009;24). Bu yeni değişim anlayışının etkisi hayatın her alanında gözlenebildiği gibi, günümüzde kurulan sosyal ilişki biçimlerini de köklü bir biçimde değiştirdi. Sosyal ilişki örneğinde, eski ile yeni arasındaki fark, açılan makas ağzı gibi zaman geçtikçe, açılmaktadır. Bu fark; davranışlar, değerler ve tutumlar ile bunların toplamının yansımaları olan zihniyet bağlamında ele aldığımızda net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak, çağımıza özgü yeni değişim faktörlerinin de eklenmesiyle günümüzde değerlerin, sosyal ilişkilerin, toplumsal kurumların ve toplumsal yapıların değiştiği; zihinlerin yeniden inşa edildiği, ilişkilerin yeniden düzenlediği ve toplumsal yapıların yeniden kurulduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, çağımızda yaşanan toplumsal değişimlerin odağında toplumsal değerlerin değişmesinin yer aldığı görülmektedir.

SOSYAL DEĞERLER

Değer ve değerler konusu, hem felsefe hem de başta psikoloji, sosyoloji ve antropoloji olmak üzere diğer sosyal bilimlerin literatüründe sıkça tartışılan konulardan biridir. Değerler, kavramsal olarak üzerinde çok durulan bir konu olmasına rağmen, henüz değerler kavramı yeterince açıklığa kavuşturulmuş değildir. (Dilmaç,2002). Sosyal bilimlerin sosyal değerlere ilgisi, “birçok sosyal bilimcinin değerlerin insan davranışını açıklamada temel bir öneme sahip olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, değerlerin, araştırmacılara hem birey, hem de grup düzeyinde bilgi sağlayabilen bir kavram olması da söz konusu ilginin nedenleri arasında sayılabilir. (Feather,1975; Zavalloni,1980). Değerler konusu kuramsal yönden olduğu kadar hızla değişen dünya içinde yerini arayan toplumumuzu yakından ilgilendirmesi açısından da önem taşımaktadır. Sosyoekonomik gelişmelerin kaçınılmaz sonucu (ev, kimi zaman da, aracı) olarak ortaya çıkan yeni toplumsal düzenlemelerin bu türden düzenlemelerle uyumlu olmasıyla yakından ilişkilidir. Bu uygunluk sorunu, toplumsal siyasaların başarı için toplumun iyi tanınmasını, dolayısıyla da değerlerin ayrıntılı bir biçimde incelenmesini gerekli kılmaktadır.” (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı,2000,60)

Değerlerle ilgili tartışmalar, değerlerin; tanımı, kaynağı, relativ mi yoksa mutlak mı oldukları, önem sırası, kim tarafından ve nasıl korunması gerektiği, birey ve toplum yaşamı için önemi ve nihayetinde bireylere değerlerin öğretilmesi, benimsetilmesi ve içselleştirmeleri amacıyla izlenecek doğru metodun ne olduğu vb. konularda devam etmektedir.

Felsefede, değerler konusunda yapılan en önemli tartışmalarda cevabı aranan soru, değerler relativ midir, mutlak mıdır? sorusudur. Değerlerin değişmediğini savunan görüşlere karşılık, değerlerin relativliğini savunan görüşlere göre, “mademki farklı toplumlar ve çağlar aynı ‘değer’den başka başka şeyler anlıyor veya aynı ‘şeye’ bazen ‘iyi’ deyip herkesçe yapılmasını bekliyor, bazen da ‘kötü’ deyip yasaklıyor, değişmez bir değer yoktur.” (Kuçuradi,1971;19). Rokeach (1973) ve Williams (1979) de, değerlerin değişime açık yapılar olduklarını; özellikle de, zaman içinde ortaya çıkan gereksinimleri karşılamak için değer önceliklerinin değiştiğini belirtmektedirler. (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı,2000,60)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

Devam etmekte olan bu tartışmaya karşılık, değerlerin evrensel olduğu, hangi çağda olursa olsun, her kültürde bir takım değerlerin olduğu kabul edilmektedir.

Felsefe tarihinde, evrensel bir ahlak sisteminin varlığını savunan filozoflar, bu konudaki iddialarını kültürlerin bazı değerlerinin ortak olduğu görüşü üzerinde temellendirmektedirler. Evrensel bir ahlak sisteminin bulunması için çalışan bu filozoflar kültür farklılaşmaların yanlış anlaşılması gerektiğini özellikle belirtmeye çalışmışlardır. Mesela ahlak sistemlerinin ne kadar farklı olduğunu göstermek için ilk defa antropolojik malumattan faydalanan Locke (1690) yine de ahlak ilminin kurulabileceğini ileri sürüyor. Çünkü kültürlerin “çeşitliliği” veya “farklılık”larıyla kültür değerlerinin “rölativizm”i ayrı şeylerdir. Locke ahlak sistemleri ne kadar farklı olsa da ahlakın rölativ olmadığını, her kültürde müşterek evrensel değerlerin bulunabileceğini savunur. (Güngör,2010;21).

Literatürde, değerlerin farklı yönlerini ön plana çıkaran çeşitli tanımları yer almaktadır. Yaygın tanımlardan birine göre değerler, arzu edilen, kişilerin hayatlarına kılavuzluk eden, önem dereceleri farklı, durum-ötesi hedeflerdir. (Schwartz,1992, Rokeach,1973, Kluckhohn,1951, aktaran Mehmedoğlu,2007;799). Diğer bir tanımda ise, özellikle ahlaki davranış konusunda değer, bir kimsenin çeşitli insanları, insanlara ait nitelikleri, istek ve niyetleri, davranışları değerlendirirken başvurduğu bir ölçüt demektir. (Güngör,2010;28). Değerlerin psikolojik boyutunu ön plana çıkaran tanımlarda da değerler, hayatımızın gayeleri, hatta başkasının da hayatının gayesi olmasını istediğimiz şeyler (Güngör,2010;84) ve bireylerin kendileri de dâhil olmak üzere diğer insanları ve olayları nitelendirmek, eylemlerini seçmek ve meşrulaştırmak için kullandıkları ölçütlerdir. (Schwartz,1992;1).

Değerlerin sosyolojik yönünü vurgulayan tanımda ise, “değer, bir sosyal grubun veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen; onların ortak duygu, düşünce, amaç ve menfaatini yansıtan genelleştirilmiş temel ahlaki ilke veya inançlar” şeklinde tanımlanmaktadır. (Kızılçelik, Ejder,1992;372). Başka bir tanıma göre ise değerler, bir kişinin veya sosyal grubun kabul ettiği standartlar, inançlar ya da moral ilkelerdir. (Collins,1991;1694).

Değerler

Bu tanımlarına bakıldığında, değerlerin, bireylere hayatlarında yol gösteren, onların ilişkilerini düzenleyen, önceliklerini belirleyen; toplumsal hayatı mümkün ve anlamlı kılan, (Yazıcı,2013;1001) hem toplumların ayırt edilmesini hem de toplumun/toplumların kaynaşmasını “sağlayan pekiştirici ve kuşatıcı” (Avcı,2007;21) ilkeler ve inançlar olduğu anlaşılmaktadır. Bu yönüyle “değerler kültür ve topluma anlam ve önem veren ölçütlerdir.”(Fichter,2006;167).

Literatürde, değerlerin farklı tanımları yapıldığı gibi farklı sınıflandırmaları da yapılmıştır. Güngör, Spranger’den ve daha sonra ondan ilham alarak “Study of Values” adlı geniş bir çalışma yapan Allport, Venan ve Lindzey (1960) den sonra değerleri, Estetik, Teorik (veya ilmi), İktisadi, Siyasi, Sosyal ve Dini olmak üzere altı gruba ayırmanın adet olduğunu ve kendisinin de bu sıralamaya ahlaki değerleri eklediğini belirtmektedir. (Güngör,2010;84,85). Schwartz ise, kullandığı Schwartz Değerler Envanteri’nde (Schwartz Value Inventory-SVI), değerleri; Güç (Power), Başarı (Achievement), Hazcılık (Hedonism), Uyarım (Stimulation), Özyönelim (Self-direction), Evrenselcilik (Universalism), İyilikseverlik (Benevolence), Geleneksellik (Tradition), Uyma (Conformity), Güvenlik (Security) olmak üzere on grupta sınıflandırmıştır. (Schwartz,1994;22).

Toplumsal değerlerin, sosyal bilimciler tarafından modern ve geleneksel değerler şeklinde bir sınıflandırması da yapılmıştır. Bu sınıflandırmaya göre, evrensellik, eşitlik, doğayla birlik, barışseverlik, özgürlük, insan hakları, demokrasi, bağımsızlık, çevrecilik, refah içinde olmak,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

sosyal bütünlük, sosyal düzen, sevecen olmak, iyi bir dış görünüş/ımaj, kendine saygı, sosyal itibar, çevresinde etkili olmak, hırslı olmak, kontrol gücü, sosyal güç, başarılı olmak, cesur olmak, temizlik, sağlık, zenginlik, yaratıcılık/yapıcılık, araştırmacılık, değişik bir hayat, akıllı olmak, geniş görüşlü olmak, heyecan verici bir hayat ve kendini belirlemek gibi değerler modern; adalet, bilgelik, ciddiyet, kibarlık, dürüstlük, sadakat, sevgi, dostluk, insanlık, şeref, bereket, hayatın anlamı, iç huzuru, maneviyatın önemi, geleneklere saygı, ahlaklı ve faziletli olmak, dindarlık, otoritelere itaat, ait olma hissi, ebeveyn ve yaşlılara saygı, yardımsever olmak, aileye bağlılık, hiyerarşiye (alt-üst ilişkisine) itibar, tutumlu olmak, bir işte kararlı olmak, tedbirli olmak, kendini kontrol etmek, işlerde acele etmemek, iyiliğe müteşekkik olmak, alçak gönüllü olmak, mutedil olmak ve sorumluluk taşımak gibi değerler de geleneksel değerler olarak kabul edilmektedir.(Aydın,2003; 129-130).

Değerler, günlük yaşantımızda büyük bir öneme sahiptirler. Çünkü değerler normları etkilemekte ve toplumda kurallar ve normlar değerlerin etkisi ile ortaya çıkmaktadır.(Özkalp,2003;64) Böylece, değerler, sosyal ilişkilerin gelişmesinde ve sürdürülmesinde aktif rol oynarlar. Bu açıdan değerler kişilerin ve toplumların ya da kültürlerin anlaşılmasında önemli bir role sahiptirler. (Avcı,2007;21). Diğer taraftan, “toplumsal yapıyı teşkil eden temel toplumsal kurumların hepsinin kendisine ait değerler içerdiği bilinmektedir. Sözelimi, aile, eğitim, din gibi toplumsal kurumların, bu değerlerin benimsenmesinde, yaygınlaştırılmasında, yaşatılmasında yani bir sonraki kuşağa aktarılmasında önemli roller üstlenirler.” (Ertan,2007;743) Bundan da, değerlerin toplumu etkilediği gibi toplumun da değerleri etkilediği anlaşılmaktadır.

Weber’in, sanayi toplumunun oluşmasında Protestan ahlakının oynadığı rolü tespit ettiği eseri (Weber,1985) sosyolojide değerlerin sosyolojik işlevlerinden hareketle yapılan ilk toplumsal yapı analizi çalışmasıdır. Weber’in bu eseri, değerlerin değişmesiyle toplumsal yapının birçok ögesinin değiştiğini göstermektedir. Bu aynı zamanda, değişen ve mevcut değerlerden hareketle toplumsal değişimin yönünü anlamının mümkün olduğunu da ortaya koymaktadır.

YAŞANAN TOPLUMSAL DEĞİŞİMİN ÇAĞDAŞ DEĞERLERLE İLİŞKİSİ

Güncel değerler etrafında bütünleşen, başka bir ifadeyle çağdaş değerlerin ortak duygu ve düşünceleri yansıttığı toplumlar çağdaş/çağcıl toplumlardır. Bu toplumlarda, “her şey sürekli olarak akış içinde görünüyor. Bir grup yazarın dediği gibi: ‘Dünyamız yeniden kuruluyor. Toptan üretim, toptan tüketim, büyük şehir, büyük kardeş ülke, dağınık yerleşim mülkü ve ulus devlet çökmektedir; esneklik, çeşitlilik, farklılık ve hareketlilik, iletişim, merkezi güçlerin dağılması ve uluslar arası olma galip gelmektedir. Süreç içinde, kendi kimliklerimiz, ben duygumuz, kendi öznelliklerimiz değişiyorlar. Yeni bir çağa geçiş içerisindeyiz. (Hall ve arkadaşları 1988, aktaran Giddens,2000;558). Bu yeni çağ postmodernizm olarak isimlendirilmektedir. Giddens’in tespitiyle “Postmodern bir çağ geliyor ya da zaten gelmiştir.” Giddens,2000;558)

Her çağın/toplumun kendine özgü değerleri ve bu değerleri anlama, yorumlama tarzı vardır. Fakat değerler de, toplumun değerleri anlama biçimi de zamanla değişmektedir. Örneğin, geleneksel toplumlarda, “hayatın derin bir manası vardı. Âlemde olup biten şeylerin her birisi ayrı bir mana taşırdı. Değerlerin oluşmasında ve yaşanmasında inançların, insanların ruhsal dünyasının büyük tesirleri vardı; Modernlikten evvel, genel olarak mertebeli bir evren tasavvuru vardı; bu alemde değerler ve nitelikle ilgili ölçülerde büyük bir ortaklık vardı. İyi, güzel, doğru, ahlaklı daima üstün tutulur; kötü, çirkin, yanlış, şirretlik, ahlaksızlık daima aşağı ve kötü görülürdü. Aydınlanma, sanayi devrimi bu değerleri bir tarafa attı ve ahlak ile dini, siyasetten, ekonomiden, sanattan ayırdı, aralarına kesin hatlar çizdi.”(Bolay,2007;57). Bunun sonucunda, Aydınlanma düşüncesinin şekillendirdiği modern batılı toplumlarda, dünyevi, insani ve akli olanı merkeze alan yeni değerler geliştirilmiştir. Modern sonrası, postmodern toplumlarda ise değerleri şekillendiren

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

dünyevi, insani ve akli olanlar arasında ilk ikisi yerini ve önemini korurken “aklın” yerini “arzu” almaktadır.

Sosyal değerleri, geleneksel dönemde aşkın, ilahi ve yaşanan tecrübeler, modern dönemde ise akla uygunluk belirlediği için, her iki dönemde de bir kesinlik vardır. Gelenekselden moderne geçişte kesinlik belli oranda zayıflamış olmasına rağmen muadil olmayan eylemler arasından “seçme” hürriyeti söz konusudur. Bireysel arzuların belirleyici olduğu postmodern dönemde ise kesinliğin yerini muğlaklık, farklı ihtimallere/yorumlara açık olma durumu almıştır. Bu dönemde, genel olarak “seçme” değil, “arzular” ve dolayısıyla “bireysel haz” belirleyici olmaktadır.

Geleneksel ve modern dönemlerde de arzular ve duygular vardır. Fakat bu iki dönemin ilkinde “arzular”, “ulvi” değerler ve bu değerleri koruyan toplumsal baskılar; ikincisinde ise “akıl” ve “sosyal sorumluluklar” adına kontrol altına alınmaktaydı. Her iki dönemde de, “arzu” kontrol eden kurum aileydi. Postmodern dönemde, bu özelliğinden dolayı aileyi eleştiren yaklaşımlar geliştirilmiştir. (Best,Kellner,1998;102) Bu yaklaşımların amacı, postmodern toplumun bireyini önce geleneksel aidiyetlerinden, sonra da bu aidiyetlerin getirdiği sorumluluklardan kopmaktır.

Arzuyu, postmodern bir bağlam içerisinde, Deleuz ve Guattari, Reich’in teorisini yeniden yazarak ele alırlar. Reich’nin, “arzu özü itibariyle devrimcidir” aksiyomuyla işe başlayan bu filozoflara göre arzu, doğası itibariyle merkezsiz, bölük pörçük ve dinamik olduğu için devrimci sıfatıyla herhangi bir toplum ya da “ülfet” (“socius”) biçimini altüst eder ve yıkıma uğrattır. Çünkü arzu, her şeyin mümkün olduğu bir sentez bölgesinde iş görür. (Best,Kellner,1998;111). Deleuz ve Guattari, Anti-Ödip isimli eserinde arzuyu ele alırlar. Anti-Ödip, “arzunun farklı toplumsal rejimler tarafından yönlendirilme ve denetlenme tarzlarının tarihsel bir analizini yapmaya girişir. Üretken enerjilerin evcilleştirilip kısıtlanmaları yoluyla arzunun bastırılması sürecini “yer ve yurt” (territorialization) terimiyle ve hem maddi üretimin hem de arzunun zincirlerini parçalayarak toplumsal olarak kısıtlayıcı güçlerin boyunduruğundan kurtulmalarını ”yersiz yurtsuzlaşma” (territorialisation) ya da “kodunu açma” (decoding) terimiyle ifade ederler. Burada, baskıcı toplumsal kodların kod açımına tabi tutulması, arzunun, kısıtlayıcı psişik ve uzamsal sınırların dışına hamle etmesine izin verir.”(Best,Kellner,1998;114).

Bu tespitler, çağdaş değerleri saptamak ve bundan hareketle çağdaş toplumsal yapıları anlamak için, çağdaş değerleri belirleyen “arzular” ile geleneksel ve modern dönemlerdeki “seçme” eylemi üzerinde ayrıntılı bir şekilde durmayı, tahlillerini yapmayı gerektirmektedir. “Seçme” ve “arzu” ilişkisini sosyal ahlak açısından ele alan Tanyol’a göre “Seçme, iyi-kötü hareketlerden birini tercih etme demektir. Fakat bu tercih ferdi iradenin kendiliğinden (spontanê) bir tavrı olmalıdır. İnsan seçmede ne kadar hür olursa, hareketlerinde kendi kendisini o kadar sorumlu hisseder. Hürriyet ve sorumluluk, seçme ufkunun genişliğine bağlıdır.”(Tanyol,1960;95) Seçmeye sebep olan âmiller, “İnsan içgüdülerinin, alt şuurunu, Tanrı iradesinin ve hattâ bir takım sosyal baskıların tesiriyle de hareketlerine ve düşüncesine bir seçme yönü verebilir.”(Tanyol,1960;95). “İnsan, iyiyi olduğu kadar kötüyü de seçer. Bu bakımdan seçme ile arzuyu birbirinden ayırmak lâzımdır. İnsanlar birçok şeyleri arzulayabilirler. Fakat seçme bir alternatif (iki şeyden birini tercih) içinde cereyan eder. Halbuki arzuda böyle bir alternatif mevcut değildir. İyi ile kötüden birini seçmek, işte hürriyet ve sorumluluk budur. Arzuda ise herhangi bir alternatif mevcut değildir. Arzu, subjektif; seçme ise objektiftir. Normlara bağlıdır. Seçmenin sahası genişledikçe, insanın hürlüğü gerçeklik kazanır. Halbuki arzuların çoğalması ve iradeye baskı yapması hürriyeti ortadan kaldırır. Hürriyet, seçme ile sorumluluk ölçüsüne bağlı olarak gelişir. İnsan seçebildiği nispette sorumludur.”(Tanyol,1960;95).

Arzu ile seçmenin kaynakları farklı olduğu gibi, sonuçları da farklıdır. “Arzunun kaynağı ferdi olduğu halde, seçmenin kaynağı tamamıyla soysaldır. Seçilme, üniversal ve insani normlara yaklaştıkça, seçme hürlüğü, içtimai sınırlamalardan kurtulur. İnsan, hareketlerinde kendisini

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

sorumlu hisseder. Artık burada, seçen ve seçilen arasında hür bir ahenk kurulur. Ahlaki şahsiyet, böylece tamlik kazanır.”(Tanyol,1960;96). Çağımızda olduğu gibi, bu tamliğin gerçekleşmediği durumlarda ise hayatın yönünü arzular belirlemektedir. Bundan dolayı çağımız insanı hayatın anlamını; toplumsal sorumluluklardan uzaklaşmakta, daha çok bireyselleşmekte, duyguların, arzuların tatmininde, anı yaşamakta, tüketerek var olmakta aramaktadır. Bundan dolayı, “kaytarmak, kurnazlık, açgözlülük, güçlü olduğunda despot, güçsüzlüğünü kavradığında yaltaklanmak gibi davranışlar onun değerler skalasında önemli bir yer tutmaktadır.”(Arat,1991;137). Çağımızda, Shaftesbury’nin ifadesiyle, “Gerçek değer ya da değerlilik diye bir şey olamaz. Hiçbir şey kendi başına saygı değer ya da hoş, iğrenç ya da utanç verici değildir. Bunların hepsi sanıdır. Güzelliği yapan ve yok eden sanıdır. Nesnelerdeki incelik ya da kabalık, süslü ve süssüz, hoş ve hoş-olmayan, eğlence düşkünlüğü, erdem, onur, utanç bunların hepsi ancak sanıya dayanırlar. Sanı, yasa ve ölçüdür. Alışkanlıklar değiştikçe kendisi de değişen sanının şanstan başka bir kuralı yoktur. Geçerli olan moda ve egemen eğitime göre bu ya da şu şey değerli olarak benimsenir...” diyen göreci ve kuşkucu giderek bir anlamda hiçci (nihilist) etik ve estetik görüşler (Arat,1987;210) daha çok kabul görmektedir. Bunun sonucu olarak, artık yaşamın sorunlarına gerçek değil, ama gerçeğin yerine geçebilecek çözümler aranmaya başlandı.(Arat,1991;135). “İnsanın davranışında iyi’nin bir ölçütü bulunmadığı, insanın övdüğü, istediği, değerli saydığı, kendisi için iyi kabul ettiği şeyin iyi olduğu türünden bir görecelik ve yararcılık anlayışı dönemin başat eğilimi oldu.”(Arat,1991;135). Bu eğilim, her şeyi kendi bireysel çıkarı açısından değerlendiren, kendi benliğine tutkun (narsist), bencil, kural tanımayan ve cinsel arzularını dizginlemeyen ve hiçbir edimden dolayı kendini yargılamayan bir kişilik tipini ortaya çıkardı. (Bozkurt, 2000: 176).

Hazın, sanın, göreceliğin, yararcılığın, yaygın olanı benimsemenin belirleyici olduğu; bireyselleşme, piyasacılık ve girişimcilik özellikleriyle ön plana çıkan postmodern dönem, Lyotard’da göre, “geçici iş sözleşmesi, uygulamada, mesleki, duygusal, cinsel, kültürel, ailevi ve uluslar arası alanların yanı sıra politik meselelerde de daimi kurumların altını oymaktadır.” (Harvey,2010;134). Bunun sonuçlarından biri olarak, “Çağımızda özveri düşüncesi meşruluğunu yitirdi; insanlar ahlâki ideallere ulaşmaya ve ahlâki değerleri korumaya teşvik edilmiyorlar ve bunun için kendi sınırlarını zorlamaya istekli değiller; politikacılar ütopyaları tamamen öldürdüler ve dünün idealistleri pragmatikleşti. En evrensel sloganımız, ‘Aşırılığa hayır!’ bizimki katıksız bireycilik çağı ve sadece hoşgörü talebiyle sınırlanan iyi yaşam arayışı revaçta (kendi kendini kutlayan ve vicdandan yoksun bireycilikle birleştğinde, hoşgörü kendini ancak kayıtsızlık olarak ifade edebilir).”(Bauman,2011b;11).

Çağdaş değişimin sonucu olan Postmodern düşüncenin birçok alana etkisi olmasına rağmen, “hissetme ve eyleme tarzları üzerinde özel etkisi” vardır. (Harvey, 2010; 319). Harvey’e göre “ilk temel sonuç, modanın, ürünlerin, üretim tekniklerinin, emek süreçlerinin, fikirlerin ve ideolojilerin, değerlerin ve yerleşik uygulamaların uçarılığında ve gelip geçiciliğinde bir artış olmasıdır. ‘Katı olan her şey buharlaşır’ türü bir duygu hiçbir zaman bu kadar yaygın olmamıştı... Meta üretimi alanında temel etki anında çözüm (‘fast food’, yemek ve başka ihtiyaçların anında giderilmesi) ve atılabilirlik (kâğıt bardaklar, tabaklar, plastik çatal-kaşık, ambalaj, peçete, giyim eşyası vb) niteliklerinin değerinin ve meziyetlerinin vurgulanması olmuştur. Alvin Toffler (1970) gibi yazarların ifadesiyle “kullan at” toplumunun ortaya çıkışının işaretleri 1960’lı yıllarda belirmeye başlamıştı. Bunun anlamı sadece üretilmiş malları atmak değildi (tabii bu devasa bir atık sorunu yaratıyordu); aynı zamanda değerlerin, hayat tarzlarının, istikrarlı ilişkilerin, şeylere, binalara, yerlere, insanlara ve eyleme ve olma konusunda öğrenilmiş tarzlara bağlılığın da atılabilirliği anlamını taşıyordu. “Geniş toplumdaki hızlandırıcı atılımın bireyin sıradan günlük deneyimi” ile çatışmaya girişinin dolaysız ve elle tutulabilir biçimleriydi bunlar. (Toffler,1970;40) Tüketim alanında malların devrinin hızlandırılması açısından son derece etkili olan bu tür

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

mekanizmalar, bireyleri atlabilirlikle, yenilikle, şeylerin hızla işe yaramaz hale gelişi ihtimaliyle başa çıkmaya zorluyordu. “bu da insan psikolojisinde muazzam değişimler anlamına gelir.” “Hem kamusal, hem de özel değer sistemlerinin yapısında bir geçicilik” doğurduğunu, böylece “mutabakatın çöküşü” ve parçalanmış bir toplumda değerlerin farklılaşması yönünde bir bağlam yarattığını belirtir. (A. Toffler)” (Harvey, 2010; 319).

Tüketime endeksli bir hayatın, değerler sisteminde geçiciliğin ve farklılaşmanın, toplumda parçalanmanın meydana geldiği günümüz toplumlarında, Simmel’in tespitine göre ortaya çıkan psikolojik tepkiler şunlardır: “duyusal uyarımların dışlanması, yadsıma, her şeyden usanmış bir ruh halinin geliştirilmesi, kör uzmanlaşma, yitik bir geçmişin imgelerine geri dönüş (yadigar nesnelerin, müzelerin, harabelerin önemi buradan kaynaklanır), aşırı basitleştirme (benliğin gösteriminde ya da olayların yorumlanmasında).” (Harvey, 2010; 319-320). Bu veriler, postmodern toplumlarda sahip olmanın ve tüketmenin kurumsallaştığını; bunun da doğa ve toplumsal hayatı tahrip ettiğini ve sürekli hastalık ürettiğini ortaya koymaktadır.

Camus, 20. Yüzyılı aynı zamanda korku çağı olarak betimlemektedir. Arat ise, çağımızın insanını “tedirgin insandır” (Arat, 1991; 134) şeklinde tanımlamaktadır. Çağımız insanının ürettiği ve kendisini yabancılaştıran yapay değerler dizgesi; programcı, yararcı, kaba, özdekçi bir yaklaşımla belirlenmektedir. (Arat, 1991; 134) Oysa, insanın, gerek düşüncesinde, gerekse eyleminde başka insanlarla iletişim içinde olması; eşitlikçi, katılımcı ve paylaşımcı değerleri benimsemesi varoluşsal bir zorunluluktur. (Arat, 1991; 135). Bu zorunluluk, geleneksel dönemdeki gibi uzun ve kalıcı bir şekilde yerine getirilmediğinden, “Mark Granovette, yaşadığımız dönemin bir ‘zayıf bağlar’ çağı olduğunu öne sürerken, Sennett ‘geçici birlik biçimlerinin insanlar için uzun vadeli bağlantılara kıyasla daha yararlı hale geldiğini öne sürer.” (Bauman, 2011a; 37). Çağdaş değerlerle hayatını ve ilişkilerini anlamlandıran bireyler, “En önemlisi uzun vadeli bağlılıklardan ve ‘ölüm bizi ayırana kadar’ sürmesi umulan bağlılıkların getirdiği sorumluluklara girmek istemezler.” (Bauman, 2011a; 22). Bu tespitler, aile kurumunun kaynağı olan evlilik ilişkisinde yaygınlaşan yeni anlayışı doğrulamaktadır. Çünkü, günümüzde evliliğin yerini sözleşmeli birliktelikler almaktadır. Örneğin, “Belçika’da evlilikler yerine sözleşmeli birliktelikleri tercih edenlerin sayısı sürekli artıyor. İçişleri Bakanlığı’nın verilerine göre, geçen yıl birlikte yaşama sözleşmesi imzalayan çiftlerin sayısı 80 bine ulaşarak son yıllarda istikrarlı gerileyen geleneksel evliliklerin sayısıyla eşitlendi. Belçika’da evliliğe alternatif olarak 2000 yılından itibaren uygulanan sözleşmeli birlikteliklerde taraflar, karşılıklı sorumluluklarından mal paylaşımına kadar ortak hayatlarını ilgilendiren her şeyi sözleşmeye dökerek imzalıyor. Sözleşmeliler, vergi avantajları başta olmak üzere evlilerin tüm yasal haklarından faydalanırken daha esnek mal ve miras paylaşımı nedeniyle bu yolu tercih ediyor. Sözleşmeli beraberliklerde “boşanmalar” da evlilere göre kolaylaşıyor.” (<http://www.trthaber.com/>)

Yukarıda verilen tespitler ve örnekler çağdaş olanın ideal olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Çünkü, bugünün değerleri insanın bütün yönlerine hitap etmek yerine sadece bir yönüne, duygularına/isteklerine hitap etmekte, bireyin sosyal boyutunu ve bu yönünden kaynaklanan sorumluluklarını yok saymaktadır. Arat’ın da belirttiği gibi, “Usa aykırı olarak yapılmış olan bir şey her ne kadar insanın doğasının bir bölümüne kesinlikle uysa da, aynı zamanda doğaya, tüm doğaya aykırıdır. İnsan haz ve tembellik için değil, eylem için yaratılmıştır. Bitkiler ve hayvanlar nasıl doğalarının gereğini yerine getiriyorlarsa insan da kendi doğasının gereğini yapmalıdır.” (Arat, 1987; 35). Bu gereklilikten hareketle, bilim adamları, Postmodern olarak isimlendirilen çağdaş toplumlarda, aklın yerini, ulvi değerleri ve sosyal sorumlulukları yok sayan, buna karşılık bireysel hazları merkeze alan arzuların belirleyici konumda olduğu yönündeki eğilimi zamanında ve doğru okunmalı ve gelecekle ilgili projeksiyonlarda bulunmalıdırlar.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

SONUÇ

Kültürlerin çeşitliliğine rağmen, her kültürde evrensel ortak değerler bulunmaktadır ve bu değerlerden hareketle evrensel ve kaçınılmaz olan sosyal değişim ve değişimin yönünü kavramak mümkündür. Çünkü, bir toplumsal yapıdaki değişim, o toplumda değerlere bağlılık düzeyindeki farklılaşmalarla ortaya çıkmaktadır.

Çağımızda, bazı değerlerin önemi azalırken bazılarının ise bağlılık artmaktadır. Önemi artan ve azalan değerler toplumsal değişimin göstergeleri olarak görülmektedir.

Toplumsal değerlerin değişimi, eski değerlerin ve normların etkilerinin zayıfladığı fakat, tamamen kaybolmadığı, bu arada yeni değerlerin ise henüz tam olarak benimsenmediği bir sürecin sonucunda, yeni değerlerin mevcut değerlerin yerini alacak düzeyde benimsenmesiyle gerçekleşmektedir.

Değerlerin değişimi birçok faktörün Ezilmiş kavimler ezen kavmi örnek alırlar. Bugünün ezen sınıfı batı toplumu ve değişimi kontrol eden de yine batı toplumudur.

Toplumsal değişimin birçok faktörden etkilendiği, bu faktörlerin etkisinin dönemlere göre değiştiği ve bu faktörlere çağımızda yenilerinin eklendiği söylenebilir.

Daha önceki çağlara oranla içinde bulunduğumuz çağda değişim daha yoğun hızlı ve çeşitlidir. Çağdaş değişimin en önemli özelliği global/küresel nitelikte olmasıdır. Buna bağlı olarak çağdaş toplumların değer skalası da değişmektedir.

Her çağın/toplumun kendine özgü değerleri ve bu değerleri anlama, yorumlama tarzı vardır. Fakat değerler de, toplumun değerleri anlama biçimi de zamanla değişmektedir. Sosyal değerleri, geleneksel dönemde aşkın, ilahi ve yaşanan tecrübeler belirlerken, modern dönemde akla uygunluk, postmodern dönemde ise, arzular belirlemektedir. Bundan dolayı, geleneksel ve modern dönemde, farklı kaynaklara dayanan bir kesinlik varken, Postmodern dönemde ise kesinliğin yerini muğlaklık, her ihtimale açık olma hali almıştır.

Çağdaş değerler insanın sadece isteklerine hitap etmekte, bireyin sosyal boyutunu ve sorumluluklarını yok saymaktadır. Baş döndürücü bir hızla gelişen iletişim araçlarıyla tüm dünyaya yayılan bu nitelikteki değerler, başta insan ve toplumsal hayat olmak üzere, doğadaki diğer canlıları, hatta doğayı olumsuz sonuçlarıyla etkileyen çeşitli hastalıklar üretmektedir.

Sonuç olarak, sosyal değerler üzerinden toplumsal değişimi okuma çabasıyla değişimin değerlerle ilişkisini ele alan, her yönüyle sınırlı olan bu çalışmada, bir toplumda, önemsenen değerler ile önemi/bağlılığı zayıflayan değerler tespit ve tahlil edilerek, o toplumdaki sosyal değişim, değişimin yönü ve sonuçları hakkında öngörülerde bulunulabileceği sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte, toplumsal hayatın bir bütün olarak kavranmasını sağlayacak bu nitelikteki çalışmaların yapılmasına ihtiyaç olduğu da ortaya çıkmıştır. Bu makalede dikkat çekilen noktalar ve varılan sonuçlar, bu bağlamda yapılacak yeni çalışmaların sonuçlarıyla birlikte değerlendirildiğinde toplumsal değişimin doğru kavranması, çıkabilecek olumsuz sonuçlarının öngörülmesi ve kontrol edilmesi, bu sayede, maddi kaynakların, emek ve zamanın verimli kullanılması mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

ARAT, Necla, Etik ve Estetik Değerler, Say Yayınları, İstanbul, 1987.

ARAT, Necla, "Varoluşsal Bir Sorun Olarak Değişen Değerler", Türkiye 1. Felsefe Mantık Bilim Tarihi Sempozyum Bildirileri, (19-21 Kısım 1986, Ankara), Ülke Yayınları, yayın yeri yok, 1991.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

- AVCI, Nazmi, Toplumsal Değerler ve Gençlik, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2007.
- AYDIN, Mustafa, “Gençliğin Değer Algısı: Konya Örneği”, Değer Eğitimi Dergisi, Sayı 3, Yıl, 2003, s.129-130.
- BAUMAN, Zygmunt, Bireyselleşen Toplum, çev., Yavuz Alagon, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011.
- BAUMAN, Zygmunt, Bireyselleşmiş Toplum, çev. Yavuz Alogan, Ayrıntı Yay. İstanbul, 2011a.
- BAUMAN, Zygmunt, Postmodern Etik, çev. Alev Türker, Ayrıntı Yay. İstanbul, 2011b
- BEST, Steven; KELLNER, Douglas; Postmodern Teori, çev. Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998.
- BOLAY, Süleyman Hayri; “Aşkın Değerler Buhranı”, Değerler ve Eğitimi, editör: R. Kaymakcan, S. Kenan, vd., Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul, 2007.
- BOZKURT, Veysel, Püritanizmden Hedonizme Yeni Çalışma Etiği, Alfa Yay., Bursa, 2000, 176.
- COLLINS, H., Collins English Dictionary (Third edition), Glasgow, 1991.
- DİLMAÇ, Bülent, İnsanca Değerler Eğitimi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2002.
- DOĞAN, İsmail, Sosyoloji, Sistem Yayınları, Ankara, 1995.
- FICHTER, Joseph, Sosyoloji Nedir, çev. Nilgün Çelebi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2006.
- GIDDENS, Anthony, Sosyoloji, Yayına Hazırlayan: H. Özel ve C. Güzel, Ayraç Yayınları, Ankara, 2000.
- GÜNGÖR, Erol, Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar, Ötüken Yayınları, 2010.
- HARVEY, David, Postmodernliğin Durumu, çev. Sungur Savran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.
- <http://www.trthaber.com/haber/yasam/evlilikin-yerini-sozlesmeli-birliktelikler-aliyor-50132.html>, erişim tarihi: 29 Temmuz 2012.
- HUGHES, H. Stuart, Toplum ve Bilinç, çev. Güzin Özkan, Metis Yayınları, İstanbul, 1995.
- İbn Haldun, Mukaddime, cilt 1, çev. Z. K. Ugan, MEB Yay., Şark - İslam Klasikleri, İstanbul, 1989.
- İbni Haldun (1989), Mukaddime, (çev. Z. Kadiri Ugan), İstanbul: MEB Yayınları.
- KIZILÇELİK, Sezgin ve ERJEM, Yaşar; Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü, Atilla Kitapevi, Ankara, 1994.
- KUÇURADİ, İonna; İnsan ve Değerler, Yankı Yayınları, İstanbul, 1971.
- KUŞDİL M. Ersin; KAĞIÇIBAŞI, Çiğdem; Türk Öğretmenlerinin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı, Türk Psikoloji Dergisi, Yıl 2000, 15 (45), 59 - 76.
- MEHMEDOĞLU, Ali Ulvi, “Üniversite Öğrencilerinin Değer Yönelimleri ve Dindarlık”, Değerler ve Eğitimi, editör. Recep Kaymakcan vd. DEM/Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul, 2007.
- ÖZENSEL, Ertan, “Liseli Kız ve Erkek Öğrencilerin Değer Yargıları ve Türk Toplumunun Temel Toplumsal Kurumlarına Bakış Açılıarı”, Değerler ve Eğitimi, Editör. R. Kaymakcan vd. DEM/Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul, 2007.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

- ÖZKALP, Enver (2003). “Kültür”, Davranış Bilimlerine Giriş, editör. Enver Özkalp vd., Eskişehir. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2003.
- ÖZKALP, Enver, Sosyolojiye Giriş, Ekin Yayınları, Bursa, 2011.
- SANDER, Oral, Siyasi Tarih İlkçağdan 1918’e, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara,2011.
- SCHWARTZ, S., (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In Advances In Experimental Social Psychology (M. P. Zanna, Ed.; 25,1-65), San Diego: Academic Press.
- SCHWARTZ, Shalom H. (1994), “Are There Universal Aspects in the Structure and Contents of Human Values?”, *Journal of Social Issues*, Vol. 50, No. 4, 1994,pp. 19-45
- SMİTH, Anthony D., Toplumsal Değişme Anlayışı, çev. Ülgen Oskay, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1996.
- ŞAYLAN, Gencay, Postmodernizm, İmge Yayınları, İstanbul, 2009
- TANYOL, Cahit, Sosyal Ahlâk/Lâik Ahlâka Giriş, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Yayınları, İstanbul, 1960.
- TAYLAN, Necip, Anahatlarıyla İslam Felsefesi Kaynakları – Temsilcileri Tesirleri, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1991.
- THOMAS, S. Kuhn, Bilimsel Devrimlerin Yapısı, çev. Nilüfer Kuyaş, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1995.
- TOFFLER, Future Shock, New York, 1970.
- WEBER, Max; Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu, çev., Zeynep Aruoba, Hil Yayınları, İstanbul, 1985.
- YAPICI, Asım; KUTLU, Oğuz; BİLİCAN, F. Işıl; “Öğretmen Adaylarının Değerler Yönelimleri”, www.esosder.org, Güz-2012 Cilt:11 Sayı:42 (129-151)
- YAZICI, Mehmet, Alevilik/Alevi Değişlerinin ve Gülbanglarının Sosyolojik Analizi, Çıra Yayınları, İstanbul, 2011.
- YAZICI, Mehmet, “Değerler Eğitimine Gönüllü Katılan Öğretmenlerin Profili ve Görüşleri”, *The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)*, *International Journal of Social Science*, Volum 6 Issue 2, p.995-1023, February 2013.
- ZARAKOL, Ayşe, Yenilgiden Sonra: Doğu, Batı ile Yaşamayı Nasıl Öğrendi, çev. Barış Cezar, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, Ağustos 2012

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/8 Summer 2013

